

Küresel Krizin Ardından Durum Değerlendirmesi

Sumru Öz†

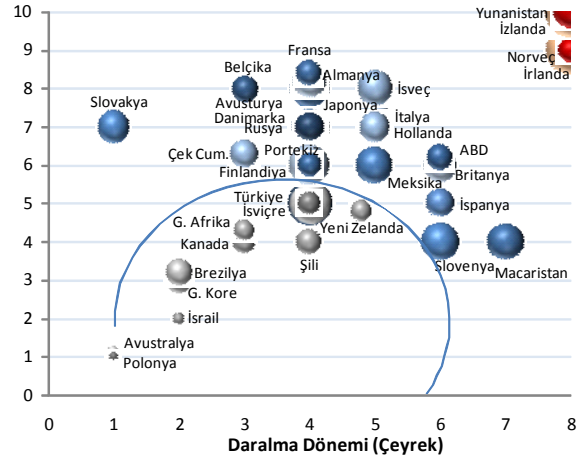
Son zamanlarda Türkiye ekonomisinin küresel krizden en az etkilenen ülkelerden birisi olduğuna dair görüş kabul görmeye başladı. Oysa küresel krizin başlangıcında, dünyanın en büyük yirmi ekonomisi içinde en şiddetli daralmayı Türkiye ekonomisi yaşamıştı. Borç krizi yaşayan birkaç Avrupa ülkesi dışında kalan ekonomilerin dip noktasından döndüğü ve toparlanmaya başladığı bugün, bir durum değerlendirmesi yapmak ve küresel krizden dünya ekonomilerinin toplamda ne boyutta etkilendiğini bulmak mümkün hale geldi.

Bu konuyu ele alan önceki EAF politika notlarında OECD tarafından mevsimsellikten arındırılmış GSYH büyüme hızından yararlanarak elde ettiğimiz endeksin kriz öncesi en yüksek değerine ulaşip ulaşmadığına bakarak ülkelerin kriz sonrası performansını değerlendirmiş ve Türkiye ekonomisinin 2010 ortasında kriz öncesi büyüklüğüne ulaştığı, dolayısıyla genel anlamda krizden çıktığı sonucuna varmıştık. Benzer bir değerlendirme bütün OECD ve BRIC ülkeleri için

† Dr., Koç Üniversitesi-TUSIAD EAF, soz@ku.edu.tr

Şekil 1’de yapıyor. Yatay eksen bu ülkelerin her birinin küresel kriz sürecinde kaç çeyrek boyunca daraldığını, dikey eksen ise yine çeyrekler itibarıyla toparlanmanın ne kadar sürdüğünü gösteriyor. Örneğin Türkiye ekonomisinin dört çeyrek süren bir daralmadan sonra beş çeyrek boyunca büyüyerek kriz öncesi büyüklüğüne ulaştığı görülüyor. Türkiye gibi küresel krizin ardından toparlanmasını tamamlayan gri ile gösterilen on ülke Şekil 1’de yayın içinde yer alıyor‡. Yayın dışında kalan mavi ile işaretlenmiş ülkelerde ekonomi dipten dönmekle birlikte henüz toparlanma tamamlanmamış, bir başka deyişle bu ülkelerin ekonomileri henüz kriz öncesi büyüklüğüne ulaşamamış durumda. Sağ üstte yer alan Yunanistan, İzlanda, İrlanda ve Norveç’te ise ekonomik daralma halen sürüyor.

Şekil 1. 2008/09 Krizinde OECD ve BRIC Ülkelerinin İktisadi Toparlanma ve Daralma Süreleri (Çeyrek)

Kaynak: OECD

Not: Kriz öncesi GSYH düzeyine ulaşamayan ülkelerde toparlanmanın 2 çeyrek daha süreceği varsayılmıştır.

Şekil 1’de ülkeleri simgeleyen balonların büyüklüğü bu ülke ekonomilerinin kriz öncesi en yüksek düzeyine göre dip noktasında ne kadar küçüldüğünü veriyor. 2010 üçüncü çeyreği

‡ Çin, Endonezya ve Hindistan küresel kriz sürecinde ekonomileri küçülmediği için Şekil 1’de yer almıyor.

itibarıyla, tüm OECD ülkeleri içinde toparlanmanın henüz başlamadığı İrlanda ve İzlanda'dan sonra %12,3 ile en çok Türkiye ekonomisinin daralmış olması, küresel krizin Türkiye'yi çok etkilemediği yolundaki değerlendirmenin doğru olmadığını açıkça gösteriyor.

Tablo 1. 2008/09 Krizinde OECD Ekonomilerinin İktisadi Daralma ve Toparlanma Süreleri (Çeyrek)

	İktisadi Daralma Dönemi Baslangıcı	İktisadi Toparlanma Dönemi Baslangıcı	Kriz öncesi GSYH'ye Erişim (çeyrek)	GSYH'de Toplam Değişim (%)
Çin	-	-	-	20,7
Hindistan	-	-	-	12,8
Endonezya	-	-	-	8,5
Polonya	2008-Ç4	2009-Ç1	2	-0,3
Avustralya	2008-Ç4	2009-Ç1	2	-0,9
İsrail	2008-Ç4	2009-Ç2	4	-0,7
Brezilya	2008-Ç4	2009-Ç2	5	-4,2
G. Kore	2008-Ç3	2009-Ç1	5	-4,1
G. Afrika	2008-Ç4	2009-Ç3	7	-2,4
Kanada	2008-Ç4	2009-Ç3	7	-3,2
Şili	2008-Ç3	2009-Ç3	8	-3,7
İsviçre	2008-Ç3	2009-Ç3	9	-3,0
Türkiye	2008-Ç2	2009-Ç2	9	-12,3
Y. Zelanda	2008-Ç1	2009-Ç2	10	-2,4
Slovenya	2008-Ç4	2010-Ç2	>8*	-8,6
Çek C.	2008-Ç4	2009-Ç3	>8*	-4,4
Belçika	2008-Ç3	2009-Ç2	>9*	-4,1
Avusturya	2008-Ç3	2009-Ç3	>9*	-4,8
Danimarka	2008-Ç3	2009-Ç3	>9*	-7,6
Finlandiya	2008-Ç3	2009-Ç3	>9*	-9,9
Rusya	2008-Ç3	2009-Ç3	>9*	-9,6
İspanya	2008-Ç3	2010-Ç1	>9*	-4,8
Fransa	2008-Ç2	2009-Ç2	>10*	-3,8
Almanya	2008-Ç2	2009-Ç2	>10*	-6,6
Japonya	2008-Ç2	2009-Ç2	>10*	-9,2
Portekiz	2008-Ç2	2009-Ç2	>10*	-3,6
İtalya	2008-Ç2	2009-Ç3	>10*	-7,2
Meksika	2008-Ç2	2009-Ç3	>10*	-8,1
Hollanda	2008-Ç2	2009-Ç3	>10*	-5,2
Britanya	2008-Ç2	2009-Ç4	>10*	-6,6
Macaristan	2008-Ç2	2010-Ç1	>10*	-8,0
Slovakya	2008-Ç1	2009-Ç2	>11*	-6,2
İsveç	2008-Ç1	2009-Ç2	>11*	-7,5
ABD	2008-Ç1	2009-Ç3	>11*	-4,1
Norveç	2008-Ç1	-	>11**	-3,4
İrlanda	2008-Ç1	-	>11**	-14,9
Yunanistan	2008-Ç3	-	>9**	-7,0
İzlanda	2007-Ç4	-	>12**	-16,8

Kaynak: OECD, EAF Hesaplamaları

(*) Toparlanma tamamlanmadı (**)Toparlanma başlamadı

Tablo 1, OECD ve BRIC ülkelerinde iktisadi daralmanın ve toparlanmanın başladığı dönemi ve kriz öncesi GSYH düzeyine kaç çeyrek sonra ulaşılabilirdiği yanında daralma döneminde GSYH'nin toplam ne kadar küçüldüğünü detaylı olarak veriyor. Küresel kriz sürecinde ekonomileri daralma yaşamayan Çin, Hindistan ve Endonezya'nın ise iki yıllık bu süreç boyunca sırasıyla %21, %13 ve %9 büyüdüğünü kaydetmek gerek.

Ülke ekonomilerinin krizden çıkıp çıkmadığını belirlemek için GSYH dışındaki göstergelerden de yararlanmak mümkün. Altuğ, Tan ve Gencer (2011) tarafından yapılan yeni bir çalışma, kriz dönemlerini sanayi üretim endeksi ve istihdam artış hızından yararlanarak tahmin etmeye çalışıyor. Belli bir dönemde bir ülke ekonomisinin dört farklı durumdan birinde bulunduğunu savunan çalışmaya göre bu dört durum sanayi üretim endeksi ve istihdamın artış hızına göre belirleniyor:

- Sanayi üretim endeksindeki artış uzun dönem ortalamasının üstündeyse ülke ekonomisi için H, altındaysa L durumu geçerlidir.
- İstihdam artışı uzun dönem ortalamasının üstündeyse ülke ekonomisinin U, altındaysa D durumunda olduğu kabul edilir.

Altuğ, Tan ve Gencer (2011) tarafından sanayi üretim endeksi ve istihdamda gözlenen bu iki farklı durumdan yola çıkılarak önerilen bileşik göstergelere göre bir ülke ekonomisi belli bir dönemde dört farklı durumdan birisi içinde bulunur: HU, LU, HD ve LD.

Bir ekonomide, hem sanayi üretim endeksinin hem de istihdamın artış hızı ortalamasının üstündeyse (HU durumu), bu ekonominin iktisadi

genişleme dönemi içinde bulunduğu kabul edilir. Her iki göstergenin de kendi ortalamasının altında olduğu LD durumu ise iktisadi daralma yaşandığına işaret etmektedir.

Çalışmaya dâhil edilen yirmi ülkede bu iki durum arasındaki geçişlerin ne kadar zaman aldığı ekonometrik olarak tahmin edilmektedir. Bu çalışmaya göre Türkiye, sanayi üretim endeksi ve istihdamdaki artış hızının ortalamasının üzerinde olduğu durumdan her iki göstergenin de ortalamasının altına indiği duruma en hızlı geçen ülkedir. Çalışma bu durumun tersinin de geçerli olduğunu göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle incelenen yirmi ülke arasında HU ve LD arasındaki en hızlı geçiş her iki yön için de Türkiye’de yaşanmaktadır. Bu açıdan çalışma Türkiye’nin ekonomik krizlere hızlı girip hızlı çıktığı şeklindeki kanıyı doğrulamaktadır.

Küresel krizi öncesinde yaşanan ekonomik krizleri kapsayan bu çalışmayı, 2008 sonrasına uyguladığımızda Türkiye’nin 2008’in ikinci yarısı ve 2009’un ilk çeyreğinde iktisadi daralma (LD) durumunda olduğunu, 2009 ortasından itibaren ise iktisadi genişleme (HU) dönemine girdiğini görüyoruz (Şekil 2). Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse Türkiye’de, sanayi üretim endeksinin ve toplam istihdamın artış hızı üççeyrek boyunca 2000’li yıllar ortalamasının altında seyrettikten sonra 2009’un ikinci yarısında her iki göstergenin de ortalamasının üstüne çıktığı duruma geçmiştir.

Şekil 2, Türkiye’nin yanı sıra diğer OECD ülkelerinin ve Rusya’nın küresel krizin başından itibaren iktisadi daralma (koyu mavi) ve genişleme evreleri (açık mavi) ile bu ikisi arasındaki geçiş evresini (mavi) de veriyor.

Şekil 2. 2008-10 Döneminde OECD Ülkeleri ve Rusya’da İktisadi Genişleme ve Daralma Dönemleri (Çeyrek)

	2008-1	2008-2	2008-3	2008-4	2009-1	2009-2	2009-3	2009-4	2010-1	2010-2	2010-3
ABD		LD	LD	LD	LD				HU	HU	
Almanya	HU	LD		LD	LD				HU		HU
Avustralya	HU	HU	LD	LD	LD				HU	HU	
Avusturya	HU				LD	LD			HU	LD	HU
Belçika		LD	LD	LD	LD		HU				
Britanya		LD	LD	LD	LD		LD			HU	HU
Çek Cum.		HU			LD	LD				HU	HU
Danimarka			LD	LD	LD	LD		LD	HU		
Finlandiya	HU		LD		LD	LD				HU	
Fransa	HU	LD	LD	LD	LD	LD			HU		HU
G. Kore	HU	LD	LD	LD	LD		HU	LD		HU	
Hollanda		HU									VE
İrlanda		LD	LD	LD	LD	LD	LD	LD			
İspanya		LD	LD	LD	LD	LD					LD
İsrail	HU		LD		LD	LD			HU	HU	HU
İsveç	HU		LD	LD	LD	LD			HU		HU
İsviçre		HU	LD			LD					HU
İtalya	HU	LD	LD	LD	LD	LD					
İzlanda	HU	HU				LD		HU		LD	VE
Japonya			LD		LD				HU		
Kanada		LD	LD	LD	LD	LD			HU	HU	HU
Macaristan		LD		LD	LD	LD			HU	HU	HU
Meksika			LD	LD	LD	LD		HU	HU	HU	VE
Norveç	HU	HU			LD	LD			HU	LD	LD
Polonya	HU	LD			LD						
Portekiz		HU	LD	LD	LD	LD		LD	HU	LD	LD
Rusya			LD	LD	LD	LD	HU	HU		HU	LD
Slovakya	HU				LD	LD	LD			HU	LD
Slovenya				LD	LD	LD	LD		HU	LD	
Şili	HU	HU	LD	LD	LD	LD		HU	HU		HU
Türkiye	HU		LD	LD	LD	LD		HU	HU		LD
Y. Zeland	LD		LD	LD	LD	LD	LD	LD	HU	LD	LD
Yunanistan		HU	LD	LD	LD	LD		LD	LD	LD	LD

Kaynak: OECD, EAF Hesaplamaları

HU: İktisadi genişleme, LD: İktisadi daralma VE: Veri eksik

Şekil 2, İrlanda, İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan gibi borç sorunu nedeniyle ekonomik krizden henüz çıkamayan avro bölgesi ekonomileri dışında kalan ülkelerde daralmanın 2009 ortasında durduğuna işaret etmekle birlikte, bu tarihten itibaren bütün ülkelerin istikrarlı bir büyüme sürecine girdiğini söylemek mümkün değil. Özellikle 2010 yılının üçüncü çeyreğinde avro bölgesi ekonomilerinin yanı sıra Türkiye, Rusya, Slovakya ve Danimarka’nın da iktisadi daralma özellikleri taşıdığı görülüyor. Bu durum, önceki EAF politika notlarında paylaştığımız, küresel krizden çıkışta uyguladıkları politikalara ve yapısal ekonomik farklılıklarına bağlı olarak farklı ülkelerin farklı yollar izleyecekleri öngörüsünü de doğruluyor.

Sonuç olarak, küresel kriz sürecinde, sırasıyla %15 ve %17 küçülen İrlanda ve İzlanda’dan sonra %12,3 ile en çok Türkiye ekonomisinin daralmış

olması, krizin Türkiye'yi çok etkilemediği ve hükümetin krizi iyi yönettiği yolundaki değerlendirmelerinin doğru olmadığını gösteriyor. Bu büyük daralmaya rağmen 2001 krizinde olduğu gibi yaklaşık iki yıl sonra kriz öncesi büyüklüğüne ulaşabilmiş olması ise Türkiye ekonomisinin krizlerde hızla daralmakla beraber çabuk toparlandığı şeklinde yorumlanabilir. Bir başka önemli nokta da Türkiye ekonomisinin 2008'in ikinci yarısı ve 2009'un ilk çeyreğinde gösterdiği iktisadi daralma özellikleri ardından gelen iktisadi genişleme evresinin süreklilik taşınamaması ve ekonominin 2010 ikinci çeyreğinde yaşadığı geçiş döneminin ardından, üçüncü çeyrekte tekrar daralma özellikleri göstermesidir. Öncü göstergeler 2010 son çeyreği için ekonomide yeni bir ivmelenmeye işaret etse de bu dalgalı seyrin 2011'de de sürmesi beklenebilir.

Kaynaklar

- (1) Altuğ, S., B. Tan ve G. Gencer, 2011, "Cyclical Dynamics of Industrial Production and Employment: Markov Chain-based Estimates and Tests", ERF Working Paper No.1101
- (2) OECD Statistics, <http://stats.oecd.org>
- (3) Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr